

Dime Künden¹ Tankirály Élettörténetének Gyöngyfűzére

hagyományos tibeti opera (részlet)

A tibeti irodalomban öt ún. kis tudományt (t. *rig gnas chung ba lnga*) ismernek: a költészetet (t. *snyan ngag*), a metaforát (t. *mngon brjod*), a metrikát (t. *sdeb sbyor*), az asztrológiát (t. *skar rtsis*) és a drámát (t. *zlos gar*), amelynek egyik alcsoportját a *hlamo* előadások alkotják.

A tibeti *hlamo*, azon túlmenően, hogy szórakoztatja és elbűvöli a közönségét, a buddhista tanokon alapuló erkölcsi törvényeket, viselkedést és tanításokat hozza el a nézők számára.

A zenedrámák leggyakrabban visszatérő motívumai és témái között a hatalom iránti vágyat, a vonzalom csábítását, a féltékenységet, bosszúvágyat, a fájdalomtól való félelmet, az elválásból fakadó vágyakozást, a családi kötelek erejét és az elnyomásból való megszabadulás vágyát találjuk.

A nyolc, ismeretlen szerző által írt opera közül érdemes kiemelni a *Dime Künden története* (t. *chos kyi rgyal po dri med kun ldan gyi rnam thar*) című művet, amelyet a buddhista dzsátakák (sz. jātakák), azaz születésregék mintájára alkottak meg, és amely a földi javakhoz való ragaszkodás nélküli önzetlen adakozást példája. A történet hőse, a herceg bárkinek odaadta vagyonát, aki csak kért belőle. Amikor egy minden kívánságot teljesítő, az ellenséget a birodalomtól távol tartó értékes ékkövet is elajándékozott, magára haragította apját, a királyt, és emiatt feleségével és gyermekeivel együtt száműzetésbe kényszerült. Később családjától és a szeme világától is megvált, ám végül kiderült, a képtelenül nagy kérésekkel előálló koldusok valójában istenek, akik próbára tették a nemes szívű herceget. Dime Künden visszakapta családját és a látását, majd visszatért otthonába, bűnbánó apjához.

Ez a történet egy jól ismert születésrege feldolgozása, amely Buddha egyik korábbi életét meséli el, amikor Vessantara² királyfiként született a földre. Az említett dzsátaka Asvagósa³ indiai mester *Előző életek fűzére*⁴ című művének kilencedik darabján alapul.

ཚེས་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་དྲི་མེད་ཀུན་ལྷན་གྱི་མཛད་ཚུལ་རྒྱལ་པ་ལུ་ཉིག་ཐེང་བ།

¹ Nevének jelentése: „tisza, mindennel rendelkező”.

² sz. Vessantara.

³ sz. Ásvaghoṣa (80 körül – 150 körül).

⁴ sz. Buddhacharita, Angol fordítása: E.B. Cowell, (trans.) 1894. *The Buddha Carita or the Life of the Buddha*, Oxford: Clarendon, reprint: New Delhi, 1977.

༄༄༄༄། མི་མ་ཁི་བརྟེ་རྩི་རྩི། འཕགས་པ་སྐྱུ་རས་གཟིགས་དབང་ལྷག་ལ་ལྷག་འཚལ་ལོ། སྐྱེན་བསྐལ་པ་དབག་ཏུ་མེད་པ་ན། ལུལ་རྩེ་
ཏའི་གྲོང་ཁྱེར་ཆེན་པོ་ན། རྒྱལ་པོས་སྦྱོང་གཤམ་པའི་དཔལ་ཞེས་བྱ་བ། སྐྱེན་པོ་སུམ་སྦོང་རྒྱལ་ཕྱན་དུག་ཅུ་ལ་དབང་མཛད་བ། རོར་བུ་
བསམ་འཕེལ་ལ་སོགས་པ་རོར་བུའི་རིགས་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཡོད་དོ། །ཀུའུ་ཡང་གོང་ལས་ལྷག་པའི་རོར་བུ་དགོས་འདོད་དཔུང་
འཛོམས་ཞེས་བྱ་བ་རང་གི་བསམ་པའི་དོན་ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་ལ་འགྲུབ་པ་ཞིག་ཡོད་དོ། །དེ་ནས་སྦོབས་དང་ཕྱན་པའི་རྒྱལ་པོ་དེ་ལ།
རིགས་རྒྱུད་དང་ཕྱན་པའི་བཅུན་མོ་ལྟ་བུ། རོར་ལོངས་སྦོང་དང་ཕྱན་པའི་བཅུན་མོ་ལྟ་བུ། ཤིན་ཏུ་མཛེས་པའི་བཅུན་མོ་ལྟ་བུ་སྟེ།
བཅུན་མོ་བྱེད་དང་ཉིས་སྦོང་ཁབ་ན་ཡོད་ཀྱང་། སྐས་གཅིག་ཀྱང་མེད་པས་རྒྱལ་པོ་ལྷགས་མ་བདེ་ནས། མོ་དང་ཚེས་བྱས་པས། དཀོན་
མཚན་ལ་མཚན་པ་ལུལ། ལྷ་སྐྱེན་སྟེ་བརྒྱད་ལ་གཏོར་མ་བཏང་། དཔལ་པོངས་ལ་སྐྱེན་པ་བཏང་ན། བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔའི་སྐལ་པ་གཅིག་
སྐས་སུ་འབྱོར་བ་འདུག་ཟེར། དེར་རྒྱལ་པོ་ཡིད་བདེ་བ་སྦྱོས་ཏེ། དཀོན་མཚན་ལ་མཚན་པ་ལུལ། ལྷ་སྐྱེན་སྟེ་བརྒྱད་ལ་གཏོར་མ་བཏང་།
དཔལ་པོངས་ལ་སྐྱེན་པ་བཏང་། དེ་ནས་ལུན་རིང་པོ་མ་ལོན་པར་ཀུན་དང་མཐུན་པའི་བཅུན་མོ་དགེ་ཕྱན་བཟང་མོ་ཞེས་བྱ་བ། ལུང་མེད་
ཀྱི་སྦྱོར་བརྒྱུད་སྐངས་ཤིང་། ཡོན་ཏན་དང་ཕྱན་པ་དེ་ལ་སྐས་གཅིག་འབྱུང་བར་རིག་ནས། བཅུན་མོ་མི་ལམ་བཟང་སྟེ་རྒྱལ་པོའི་དུང་དུ་
བྱེན་ནས་ཁྱེས་པ།

མི་དབང་རྒྱལ་པོ་ཆེན་པོ་བདག་ལ་དགོངས། ཉིན་གྱི་དུས་མཚན་བཟང་པོ་མངའ་ལགས་པ།
མཚན་མོ་ཉལ་བའི་མི་ལམ་བཟང་ནས་གདའ། །བདག་ལུས་རྩ་ཕྱན་སུམ་བརྒྱ་དུག་ཅུལ།
སྐྱེ་བོ་བདེ་བ་ཆེན་པོའི་འཁོར་ལོ་བ། །གསེར་གྱི་དོ་རྩེ་འབར་བ་སྦྱོས་པ་མིས།
དོ་རྩེའི་རྩེ་མོ་དགུང་ལ་རིག་པ་མིས། །འོད་ཟེར་ཕྱོགས་བཅུ་ཀུན་ཏུ་ཁྱབ་པ་མིས།
འཇའ་དང་འོད་གྱི་གུར་ཁང་ལུབ་པ་མིས། །བར་སྤང་སྦོང་གསུམ་དུང་དཀར་འབྱུང་པ་མིས།
མི་ལམ་བཟང་བའི་ཉེན་འབྲེལ་དེ་ལྟར་ལགས། །བདག་ལུས་གཞལ་མེད་ཁང་བཟང་དམ་པ་ན།
རིགས་དང་ཕྱན་པའི་བྱ་གཅིག་འབྱུང་ལགས་པས། །ཀུའུ་དང་སྐར་མ་ཚེས་གངས་བཟང་པོ་ལ།
བདེ་དང་ཕྱན་པའི་བྱ་གཅིག་སྦྱེ་བ་གདའ། །ཕྱོགས་རྣམས་ཀུན་ཏུ་རིམ་གོ་བསྐྱབ་པར་མཛོད།

བཅུན་མོས་དེ་སྐད་ཅེས་སྐྱས་པས། རྒྱལ་པོ་ཤིན་ཏུ་དགྲེས་ཏེ་འདི་སྐད་ཅེས་སྐྱས་སོ།

སེམས་ཉེད་མཐུན་པའི་དགེ་ཕྱན་བཟང་མོ་དང་། །བདག་ཉེད་སྐད་ཅིག་མི་འབྲལ་འགོགས་པ་ཡི།
ཁྱེད་ལུས་ལྷ་ཡི་དཀྱིལ་འཁོར་དམ་པ་ན། །སྐྱེ་བོ་བདེ་བ་ཆེན་པོའི་འཁོར་ལོ་བ།
གསེར་གྱི་དོ་རྩེ་འབར་བ་སྦྱོས་པ་དེ། །སྦྱོང་བྱེད་ཀུན་གྱི་རྩེ་བོ་ཡོང་བ་ཡིན།

འཇའ་དང་འོད་གྱི་གྲུ་ཁང་ཕུབ་པ་དེ། །ལངས་རྒྱས་སྐྱུལ་པའི་སྐྱ་གཅིག་འབྱོན་པ་ཡིན།།
བར་སྣང་སྣོད་གསུམ་དུང་དཀར་འབྲུང་པ་དེ། །སྟན་པའི་བ་དན་ཕྱོགས་བཅུར་སྒྲོག་པའི་ཉུགས།།
ཡར་ལ་དགོན་མཚོག་མཚོད་པའི་བྱིན་རྒྱབས་དང་། །མར་ལ་སྐྱིན་པ་བཏང་བའི་འབྲས་བུ་དང་།།
སྐབས་གནས་བསྐྱུ་བ་མེད་པའི་བྱིན་རྒྱབས་ཀྱིས། །བྱ་མེད་རྒྱལ་པོར་བྱ་གཅིག་ཡོང་བའི་ཉུགས།།
བདག་གི་བསམ་པ་ཚོད་ཀྱིས་བསྐྱབ་པའི་ཉུགས། །ཅིས་ཀྱང་ཚོད་ཟེར་རིམ་གྱོ་བསྐྱབ་པར་བྱེད།།
མལས་བཅུན་བཟང་གསུམ་དཔལ་ལྡན་ལྷ་མ་དང་། །པའ་ཆེན་ལྡ་བརྒྱའི་མདོ་དང་སྟོང་པོ་སྟོགས།།
བར་དང་ཕྱོགས་མཚམས་མེད་པ་ཕྱག་རྒྱས་བཅེངས། །ལྷགས་པ་ཕུལ་པ་ཐོགས་པ་ལྡ་བརྒྱ་ཡིས།།
རྩྏ དང་པར་གྱི་སྐད་སྒྲ་དི་རི་རི། །དྲག་པོའི་ལྷགས་ཀྱི་གཏོར་ཟོར་དག་ལ་འཕངས།།
དམ་ཉམས་དག་བགགས་ཐལ་བའི་རྩལ་དུ་སྟོག། །ནང་དུ་ལྷ་གཡང་འགྲུགས་བར་བྱེད་པ་ཡིས།།
མདོས་དང་གཏོར་མ་གཉིས་ཀྱི་ཟོར་ཁ་འཕངས།།

ཞེས་གསུངས་ནས་རིམ་གྱོ་བྱེད་དོ།།

A fordítás

Dime Künden Tankirály Élettörténetének Gyöngyfűzére

Om maṇi padme hūṃ hrīḥ

A nemes, mindenható Avalókitésvara⁵ előtt leborulok. Számtalan világkorszakkal ezelőtt élt egy Bheta országbeli nagy városban egy Szatyong Dagpe Pel⁶ néven ismert király. Háromezer minisztere volt és hatvan kisebb királyság felett uralkodott. A kívánságteljesítő drágakővel és más, elképzelhetetlenül nagy vagyonnal rendelkezett. Ezenfelül maga a mindennél értékesebb kincs, a minden vágyat teljesítőként és a minden akadályt legyőzőként ismert drágakő is az ő birtokában volt, amely minden saját kívánságának egyetlen szóra eleget

⁵ Csenzezig, (t. *spyān ras gzigs*, sz. *Avalokiteśvara*), bódhizattva, aki rendelkezik az összes Buddha együttérzésével. Az egyik legszélesebb körben hódolt bódhizattva a mahájána buddhizmusban, és nem hivatalosan a théraváda buddhizmusban is.

⁶ Sz. *Bhūpāla*. Nevének jelentése: „király, uralkodó”, illetve a szanszkrit megfelelője azt jelenti, „a Föld Védelmezője”.

tett. Ennek a hatalmas királynak ötszáz nemes származású királynő, ötszáz nagy vagyonnal rendelkező királynő és ötszáz gyönyörű királynő volt a felesége, palotájában két és félezer ágyasa is várta, mégsem volt egyetlen fia sem, és emiatt a király sokat szomorkodott. Ezért jóslatot kért és [asztrológiai] számításokat végeztetett. [Azt jövendölték neki], ha a Három Drágaság⁷ előtt felajánlást tesz, ha az isteneknek és a nyolc démonnak torna⁸ felajánlást tesz és a koldusokat adományt oszt szét, egy bódhiszattva megtestesüléseként fia születik. Ez a királyt nagyon boldoggá tette, a Három Drágaság előtt felajánlást tett, az isteneknek és a nyolc démonnak torna felajánlást tett és a koldusokat adománnyal látta el. Nem sokkal ezután egyik felesége, akit mindenki kedvelt, akit Geden Zangmo⁹ néven ismertek, akiből a nők nyolc hibája¹⁰ hiányzott, és kiváló tulajdonságokkal rendelkezett, megtudta, hogy a királynak egy fiút fog szülni. Az asszonynak jó álmai voltak és a király elé járult, majd ezt kérte:

Ó, emberek ura, nagy király, kérlek, hallgass meg!

A nap folyamán kedvező jeleket kaptam
és éjjel kellemes álmokból származó örömet éreztem.

Testem háromszázhatvan csatornájában,
a fejem tetején, a nagy boldogság csakrájában,
egy ragyogó aranyvadszráról álmodtam,
amelynek csúcsa az égig ért.

A palota minden részét, tíz irányban betöltő fénysugárról,
a szivárvány és fény kupoláiról,
háromezer ég és föld között szálló fehér kagyló hangjáról álmodtam,
efféle kedvező álmok füzérét láttam, fenség.

Testem szent, szép, mennyei palotájába

⁷ A három ékesség, három drágaság, három drágakő vagy három menedék, a Buddha, a Dharma és a Szangha (sz. *triratna*, p. *tiratana*) az a három dolog, amiben a buddhisták menedéket vesznek útmutatást remélve.

⁸ t. *gtor ma*, Rituális sütemények; szentségi sütemények. Általában pörkölt árpalisztból (t. *tsam pa*) és vajból készült felajánlás, ami az istenségeket és kíséreteiket vagy a szellemeket, démonokat stb. jelképezi. A tormák különböző méretűek lehetnek, egy ujjnyitól egy-két láb hosszúig.

⁹ Sz. *Bhadra*. Nevének jelentése: „erényes, jó”, illetve a szanszkrit megfelelője azt is jelenti, „szerencsés, kedvező”.

¹⁰ 1. t. *dod chags che ba*: nagy ragaszkodás.

2. t. *phrag dog chan*: irigység.

3. t. *ser sna che ba*: nagy fősvénység.

4. t. *pha ma dang rgan gzhan la mi gus pa*: szülőnek, idősnek és fiatalnak nem mutat tiszteletet.

5. t. *khyo ga la mi brtsi ba*: a férjének nem engedelmeskedik.

6. t. *ba phrug la mi byams pa*: a gyerekeket nem szereti.

7. t. *chags ps gzhan la spyod pa*: más szeretőnek áldoz.

8. t. *bag med pa*: hanyagság, figyelmetlenség.

egy nemesi származású fiú érkezett,
ezért szerencsés időben és napon
egy örömet hozó fiú születik.
Minden irányban tedd meg a felajánlásokat!

Így beszélt az asszony, mire a király nagyon megörült és ezeket a szavakat szólta:

Erényes és jó elméd velem összhangban van
és én tőled egy pillanatra sem válnék meg,
tested isteni szent mandalájában,
a fejed tetején, a nagy boldogság csakrájában
a felragyogó aranyvadzsra megszületik,
a mindent védelmezők ura elérkezik.
A szivárvány és fény kupolái,
Buddha megtestesülésének érkezése,
háromezer ég és föld között szálló fehér kagyló hangja
jelzi, hogy hírnevének zászlója tíz irányban lobog majd.
Felfelé a Három Drágaságnak tett felajánlás áldása,
lefelé az adakozás gyümölcse,
és a nem megtévesztő menedék áldása által
a gyermektelen király egy fiú érkezésének jeleit kapta.
A megvalósításod általi jelek következtében kívánságomat teljesíted.
Ahogy javaslod, a gyógyító szertartásokat elvégzem.
A tanult, tisztességes és dicsőséges lámák,
az ötszáz nagy pandita, akik szútrákat és mantrákat recitálnak.
A határtalan teret és irányt egyetlen mozdulattal lepecsételik.
Ötszáz tört tartó tantra bölcs,
mormolják a hūṃ¹¹ és phaṭ¹² szótagokat,

¹¹ A hūṃ magzótag az összes szútra összes alapelvét megtestesíti. A tibetiek úgy tartják, hogy ezt a magzótagot (sz. bīja) Mahāvairocana Tathāgata szupraracionális ereje és természetes kegyelme teremtette. A hūṃ gyakran a mantra utolsó szótagja. Különösen Akṣobhyához, Vajrapánihoz és Vajrasattvához kötődik. [https://www.visiblemantra.org/hum.html – Megtekintve: 2023.12.13.]

¹² A phaṭ egy nagyon ősi indiai mágikus szó. A buddhista tantrában ugyanúgy működik, mint egy magzótag, és gyakran hozzák összefüggésbe a haragos istenségek mantráival. A phaṭ szó olyasmit jelent, hogy "repedés". A Vajrasattva mantrában ez akkor szerepel, amikor a mantrát démonok leigázására használják. A phaṭ előfordul még a Vajrayogini és a Dharma ajtók mantrájában, ami a Hevajra Tantrában található, valamint a tantrikus rituálék

erőteljes mantrákkal felruházott tormákat dobnak ellenségeinkre.

Ami a fogadalmukat megszegő ellenségeket és akadályozó erőket porrá zúzza,
amivel megidézik a szerencsét és a jólétet,
és a démoncsapdát és a mágikus tormát, e kettőt az ártalmaskok felé eldobják.

Így beszélt, majd elvégezte a szertartásokat.

Felhasznált irodalom:

Elsődleges tibeti forrás:

Thupten Jinpa, PhD (ed.) 2012. *Bod kyi lha mo'i 'khrab gzhung che khag gces btus*. New Delhi: Institute of Tibetan Classics

Másodlagos irodalom:

Kilty, Gavin 2019. *Tales from the Tibetan Operas*. Somerville: Wisdom Publications.

Kuzder Rita 2005. Lhamo, a hagyományos tibeti táncos zenedráma. In: Birtalan Ágnes – Rákosi Attila (szerk.) *Kristályfény*. Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Belső-Ázsiai Tanszék; Magyar Tudományos Akadémia Altajisztikai Kutatócsoport, Budapest, 477-488. [online] Magyar Tudományos Akadémia.

URL: http://real.mtak.hu/136687/1/KuzderRita_Lhamo.pdf [letöltve: 2023. március 12.].

Pearlman, Ellen 2002. *Tibetan Sacred Dance: A Journey Into the Religious and Folk Traditions*. Rochester, Vermont: Inner Traditions / Bear & Co.

Ross, Joanna 1995. *Lhamo: Opera from the Roof of the World*. New Delhi: Paljor Publications Pvt. Ltd.

Schaik, Sam van 2013. *Tibet: A History*. London: Yale University Press.

A fordítást készítő hallgató:

Hollós Judit Katalin

Vezetőtanár: Dr. Kuzder Rita